

Pomanjkanje in lakota v Ljubljani.

Po arhivalnih virih priobčuje dr. J. Mal.

Kalamiteta z živili in raznovrstne podobne stiske svetovne vojne niso v zgodovini našega mesta edine in osamljene nadloge, s katerimi je nemila usoda obiskovala in tepla čestito prebivalstvo ljubljanskega mesta.

Premnogokrat se morajo naši letopisi baviti zlasti s prehranjevalnimi stiskami in težavami trgov in mest. Ob vsaki podobni priliki, ali boljše rečeno nepriliki, se meščani niso toliko pritoževali radi pomanjkanja kot takega, marveč so svoje pritožbe namerili predvsem proti neupravičenemu trgovanju plemstva in njihovih podložnih kmetov.

Po splošnoveljavnem in običajnem srednjeveškem naziranju so namreč bili edino le meščani upravičeni se baviti s trgovino. Ker pa so plemiči uvideli, da donaša ta posel lepe dohodke, so se sčasoma začeli sami ukvarjati z nakupom in prodajo raznih poljskih pridelkov. Pa tudi svojim kmetom so vsled lastne koristi dovoljevali, da so se zlasti pozimi, ko je poljsko delo počivalo, bavili s prekupčevanjem.

Za meščane pa je bilo to ogenj v strehi. Na cesarskem dvoru so tožili plemstvo in kmete, da so jim izvili vse trgovstvo iz rok, mesta da so radi tega zabredla v revščino in dolgove. Ljubljancem so v resnici dosegli, da je cesar Maks I. leta 1510. razglasil plemičem in duhovščini povelje, s katerim jim je prav resno zapovedal, da se ne pečajo več s trgovstvom okoli svojih samostanov, graščin, vasi in krajev ter tudi ne dovoljujejo trgovati svojim ljudem in podložnikom, marveč prepustijo to meščanom, kakor zahteva to stari običaj.

Seveda so se plemiči za to prepoved ravno tako malo brigali kakor za vse druge. Še več! Leta 1553. se jim je s cesarskim patentom naravnost dovolilo, da smejo trgovati z lastnimi pridelki in izdelki. Kmetom je bilo dovoljeno, da so smeli prosto tovoriti ne le žito, ampak tudi platno, bukovino, usnje, med, vosek, olje, predivo, prodajati živino, svinje, meso in drugo blago na Goriško in celo na Laško. Od tam so smeli privvažati vino, sol, olje ter sploh vse, kar so tam zamenjali, da se niso vračali prazni. Cesar niso potrebovali sami, so smeli prodajati zopet naprej.

Ne le meščanje, tudi kmetje in celo tuji trgovci so smeli povsod po Kranjskem prosto nakupovati žito in ostale domače pridelke. Ker je kmet svoje žito lahko na domu prodal, je bilo le

malokoga videti na kakem mestnem trgu in tisti, ki je prišel, je držal vsled tega svoje žito in druge pridelke tako visoko, da si je marsikdo desetkrat preje premislil, preden je blago kupil.

Gospodka in kmet sta svoje pridelke z lahkoto prodala tujemu trgovcu in za neprimerno višjo ceno, kakor pa jo je plačal kranjski meščan. In tako vidimo, da so romala živila iz naših krajev v tujino, predvsem v primorska mesta Reko in Trst ter na Beneško. Ljubljancem so sicer l. 1620. znova sklenili, da dokler bo visela tržna zastavica na rotovžu, toliko časa ne sme kupiti noben kmet ali tujec niti zrna žita; ko pa zastavo snamejo, sme kupiti največ osem mernikov; le če potrebuje za setev, sme kupiti več, a se mora poprej izkazati, da ga potrebuje res za to, in da ne bo dalje ž njim trgoval. Če bi kmetje žita, ki so ga prinesli na trg, ne mogli prodati, naj ga spravijo v mestnem skladišču, a žitomercem naj se pazijo, da ne bodo pri tem kmetov z mero goljufali.

Iz vsega tega razvidimo, da meščanje niso mogli več obvladati trga, ampak so izgubili svoj trgovski monopol. Obubožali so polagoma tako, da so koncem tridesetletne vojne odgovorili Novomeščani Ljubljancem, ki so jih vabili na nekak protesten trgovski shod, da vsled svoje revščine in uboštva ne morejo priti na zborovanje.

Dokler so še Benetke obvladovale svetovno trgovino, toliko časa je cvetelo blagostanje tudi ljubljanskim trgovcem, katerim je dož. Mocenigo začetkom XV. stoletja dovolil uporabo takozvanega nemškega skladišča. Bila je to doba, v kateri so ljubljanski mestni očetje mislili na stavbo nove veličastne mestne hiše in so hodili k sejам oblečeni v škrlat in brokat.

Ko pa se je nagibal srednji vek k svojemu koncu, je šla isto pot tudi slava in mogočnost nekdanje kraljice in vladarice morja. Nova pota v Indijo in Ameriko so si ob zapadni obali Evrope ustvarila nova trgovska središča: Amsterdam in Anverza sta izpodrinila Benetkam vseobvladajočo trgovsko pozicijo.

Z Benetkami pa je bila posredno zadeta tudi ljubljanska trgovina, ki je šla polagoma, toda z nič manjšo gotovostjo isto rakovo pot kakor kraljica sinje Adrije, Benetke.

Upoštevati moramo dalje tudi še dejstvo, da je nekako ob istem času veliko cerkveno gibanje, ki se je pojavilo v Srednji Evropi, potegnilo nase

vso pozornost in zanimanje zlasti meščanskih slojev, ki so se čudovito hitro oprijeli Lutrovih nauk.

In ko je kmalu zatem zastavila s krepko roko katoliška protireformacija, nam bo razumljivo, da ni bila volja deželnih knezov podpirati v njihovih stremljenjih in težnjah mesta in trge, ki so se izkazali tako protivne v cerkvenopolitičnih zadevah.

Razentega je vzplamtela na severu še vojska, ki je skozi trideset let namakala Nemčijo in Avstrijo s krvjo in solzami. Na našem jugu so se sicer z madridskim mirom (1617, 1618) ustavile triletne praske in borbe z beneškim levom, toda pravo prijateljstvo in medsebojna zaupljivost in strpnost se kljub temu ni mogla nikdar več naseeliti med obema strankama.

Trgovina in s tem tudi blagostanje ljubljanskega meščana, trgovca in obrtnika, je bilo vsled opisanih razmer in vzrokov če ne uničeno, pa vsaj nevarno izpodjedeno, in v slučaju slabe letine v deželi je bila katastrofa neizogibna, ker ni imel mestni trgovec več v oblasti trga. Hitra in izdatna pomoč oddrugod pa je bila v tistih časih vsled slabih in nezadostnih prometnih razmer izključena.

V takih žalostnih okoliščinah so se pred tristo leti zgostile nesreče in nadloge nad glavami nesrečnih Ljubljančanov ter jih pahnilo v gorje, ki je v mnogočem slično bedi, katero smo morali pretrpeti potomci v sedanji svetovni vojni.¹

Kot nekak predznanilec bodočega zla se je v letu 1621. pojavil v Ljubljani hud potres. Opolodne 5. maja naslednjega leta so se potresni sunki ponovili. Poškodovan je bil med drugim zlasti težko lontovž, zrušil se je del mestnega obzidja, pri jezuitski cerkvi pa je padel križ raz stolpa. Škof Tomaž Hren je v svojem koledarju zabeležil, da je bil to strašen potres, ki je trajal tako dolgo, kot se moli en Očenaš, Češenasimarija in Vera.

Naš sloviti zgodopisec Valvazor poroča v njemu lastni, pol šegavi, pol resni obliki o stiski tega leta sledeče: »Leta 1622. je videla Kranjska tri solnca na nebu. In marsikomu je tega leta tako trda predla, da si je želel sploh nobenega solnca ne videti, namreč tistemu, ki je bil z živili slabo preskrbljen. Kajti v tem času je zavladovalo po celi kranjski deželi, zlasti pa v Ljubljani veliko

pomanjkanje in nezaslišana draginja tako pri kruhu in vinu, kakor tudi pri drugih živilih.«

Pomanjkanje v navedenem letu je bilo v resnici tako hudo, da se je moral celo stanovski odbor opetovano posvetovati o vprašanju prehrane, dasiravno mu to ni bilo ravno preveč ljubo. Kajti iz uvodnih izvajanj spoznamo, da je bilo plemstvo kot zastopnik velikih posestev naklonjeno prosti, nevezani trgovini, ker jim je ta način razpečavanja njihovih pridelkov ob času slabe letine donášal mastne dobičke.

Najpreje so se obrnili gorenjski fužinarji na tamošnjega višjega rudarskega sodnika kot svojega sodno-upravnega predstojnika s prošnjo, v kateri so se bridko pritoževali nad veliko draginjo in pomanjkanjem živil.

Pri takrat vladajočih okoliščinah se ne smemo čuditi, da se je kmalu pojavilo pomanjkanje ne le po mestih, marveč tudi na kmetih, kot nam kaže slučaj bohinjskih in ostalih gorenjskih fužinarjev. Pisani viri imenujejo Bohinj radi razvite živinoreje naravnost »masleno jamo«. Kmetje sami so trgovali s svojimi izdelki preko Krasa notri do Trsta. Prodajali so pač svoje blago tam, kjer so ga lažje dražje prodali, kar pa je moralo postati usodno za ožjo domovino v časih splošnega pomanjkanja živil.

Izvečine pa posestniki bohinjske doline že dalj časa niso bili več pravi kmetje. To so bili le bolj tako mimogrede. Kajti opetovano jih čujemo tožiti, da se ne morejo preživljati na svojih »beraških zemljiščih«, da zaslužijo komaj za davke, in da se morejo vzdržati le s pomočjo lastnikov fužin, ki jim dajo dela in dobrega zaslužka.

Ali to je bilo resnice le pol. Kajti kot kmetje drugod, podobno so se tudi Bohinjci pečali s prekupčevanjem tako, da se je l. 1635. lastnik fužine v Bistrici Andrej Jerič obrnil do briksenških komisarjev (kot zemljiške gosposke) s prošnjo, da prepovejo prekupcem nakup masla in masti ter izvažanje iz Bohinja. Komisarji naj bi zbog odprave naraščujočega verizenja dali blejskemu oskrbniku potrebna navodila in ukaze.

Da bi preprečili silovito tihotapljenje živil v tuje dežele, so postavili stanovi po celi deželi tajne paznike, da bi izsledili te tihotapske zločince. Posebno slabo je bilo v tem oziru na notranjskem Krasu. Tod so se namreč podložniki prav lahko izmuznili na benečansko ozemlje, tako da so bili stanovi prisiljeni, ustanoviti poleg straže v Ložu še eno v Jurišičih.

Nič boljše ni bilo na Dolenjskem. Od tukaj so izvažali živila do pravcate mere opustošenja

¹ Vsi arhivalni podatki te razprave so povzeti iz kranjskega deželnega arhiva (stanovski arhiv, f. 233; vicedomski arhiv, f. I/157; deželnozbornski protokol, XV fol. 66 sl., 144, 204 sl., 229 sl.; Perizhoffen, Carniola praëgm., I. del, XV, 16; kronolog. zbirka patentov). — Prim. tudi zadevna mesta pri Valvazorju in Vrhovčevi zgodovini ljubljanskega mesta.

zlasti v Bakar in na Reko, tako da so se kranjski stanovi že bavili z mislijo, da bi vzeli v najem od grofov Zrinjskih gospodstvo in pristanišče Bakar in Novi z drugimi obmorskimi kraji vred.

V splošnem je prišlo v stanovsko blagajno dokaj glob, vendar so stanovski odborniki kljub temu venomer tožili, da kažejo premnoge gruntne gosposke in podeželske sodnije vse premalo vneme pri preganjanju in iztrebljevanju tihotapske trgovine.

Da je postal položaj na Kranjskem še težavnejši, so sklenili koroški stanovi, da se ne sme v bodoče izvažati na Kranjsko niti živina niti žito ali podobna živila.

Kranjski stanovi so nato opozorili Korošce na potrebo vzajemnosti in dobrega sosedstva (bessere Correspondenz und Nachparschafft). Ker pa so le-ti ostali trdovratno trmastí, so segli tudi Kranjci po represalijah ter še od svoje strani prepovedali vsakršni izvoz.

Ta sklep so pozneje omilili le v toliko, da je bilo dovoljeno izvažati tisto blago, s katerim je bila Kranjska čez mero založena in so ga ostale dežele neobhodno potrebovale. Pri tej zaprtiji mej na znotraj in na zunaj je stanove zelo nemilo prizadelo to, da so izostali mnogi colninski in mitniški prejemki.

Posebno hudo je gospodarila lakota po naši kršni Istri, ki je bila v oni dobi povečini združena s Kranjsko. Le zapadni obmorski del polotoka je bil podložen Benečanom. Da je bila tod pšenica draga, nam je umevno, ker je prihajala iz severnih krajev, ki sami za-se niso dovolj pridelali. A manjkalo je tudi vina, olja in sira. Celo soli niso mogli dobiti ljudje, ker so imeli Benečani v tem oziru nekak monopol; v beneškem delu zapadne Istre pa niso hoteli sprejemati avstrijskega denarja. Takrat so se namreč širile govorice, da nameravajo tekoči denar zamenjati za slabšega in so se ga najbrže vsled tega branili.

Neka glagolska bilješka iz Boljuna, kjer je že koncem srednjega veka pisal pop Frljanić svojo glagolsko kroniko o istrskih dogodkih, nam tako-le opisuje lakoto in draginjo v Istri:

1622. na dan 14. ijuna v Boljune. Va to isto leto biše velik glad i kareštija vina i ulja, kade beše spud pšenici za libar trideset i šest, a starić sira za libar tri solidov deset, a vino žban solidov deset, a ulje librica solidov 24, i to ne moguć imet kupit kadi, i to gonjahu ljudi ot robi s Kopra. I to isto leto biše velika smučnja za pinezi, i soli ne mogahu ljudi kupit, zač ne imejahu pinez bene-

tačkih, zač munedá cesarska biše bardžzana na zemlje svetega Marka.¹

Pomanjkanje in glad torej vsepovsod širom naše domovine! V teh okoliščinah in razmerah nam je razumljiva prošnja gorenjskih fužinarjev za takojšnjo odpomoč. To vlogo, s katero smo se že zgorej seznanili, je višji rudarski sodnik odstopil kranjskemu deželnemu vicedomu, ki jo je v seji stanovskega odbora dne 24. novembra 1622 predložil v posvetovanje.

V isti seji je prišel na razgovor tudi »velik nered in pomanjkanje kruha in drugih stvari v mestu Ljubljani«. Sklenili so, da bosta deželni oskrbnik in deželni vicedom dala pregledati vse meščanske hiše; za vizitacijo plemiških hiš pa naj pritegneta še nekoliko odbornikov deželnih stanov.

Toda stanovi so morali takoj uvideti, da zlo še ni s korenino odpravljeno s tem, če popišejo zaloge živil v Ljubljani. Raditega je prišla vsa ta zadeva še enkrat v razpravo pri prihodnji seji stanovskega odbora z dne 26. novembra 1622, ki je bila pravzaprav sklicana edino le radi aprovizacije Ljubljane ter vsled neznosne draginje po celi deželi.

Razen običajnih stanovskih odbornikov (deželni oskrbnik, vicedom, uradni predstojnik, vrhovni davčni upravitelj, baron Wagen in Rauber) se je udeležil tega posvetovanja tudi ljubljanski župan s tremi svetovalci. Po temeljitem in dolgotrajnem razpravljanju so se končno zedinili v to, da se ima izvršiti v Ljubljani generalni popis tako po hišah meščanov kakor tudi po hišah plemičev in višje duhovščine, da se morejo na ta način ugotoviti zaloge žita in če bodo le-te zadostovale za prehrano. Hkratu so tudi prosili vicedoma, da dene vse žitne zaloge pod zaporo, »da bi ta vizitacija bolj zalegla ter da bi zanaprej meščanje ne prevažali žita.«

Taka zapora je bila za mesto še tem bolj potrebna, ker so bili stanovski odborniki proti absolutni prepovedi izvoza izven dežele. Izgovarjali so se na težkoče točnega nadziranja pri mejnih colninskih uradih. Kar je glavno, pa moramo pomisliti, da so bili vsi člani stanovskega zbora sami veleposestniki, ki se niso hoteli odreči na ljubo

¹ Izvirna listina v arhivu jugoslavenske akademije v Zagrebu (gl. Vjesnik zem. arkiva, XIII, 28). — Libra je povečini utežna mera, enako tudi librica; odgovarjala je nekako našemu funtu = ½ kg. Kot denar je štela beneška libra = lira večinoma 20 soldov (v našem slučaju celo nad 24 SO); ob času napoleonske okupacije se je računala libra za frank. — Spud (lat. modius) je žitna mera, žban lesen vrč. Kareštija = draginja, munedá (moneta) = denar.

Ljubljani morebitnemu večjemu dobičku, ki ga je bilo pri izvozu pričakovati.

Kakor dandanes tekom velike svetovne vojne, tako so bili tudi pričetkom strašne tridesetletne vojske prisiljeni napram brezvestnim oderuhom določiti za najnujnejše življenske potrebščine maksimalne cene (takozvano Taxordnung).

»Kajti — tako tarna naše izvestilo — meščan v mestu in kmet na deželi sta pri svojem trgovanju in kupčiji prišla že tako daleč, da si po svoji glavi izmišljujeta cene za prebivalstvo in mu predpisujeta, kakor se jima zljubi, mero in težo. Krčmar taksira svoje vino v kleti, kakor hoče in more, obedi so tudi tako silno dragi, da so skoro vedno dvakrat preplačani. Tudi rokodelci niso ravno najzadnji. Ti odirajo preko vsake vesti, kmetovalec pa prodaja svoja živila in ostale potrebščine enostavno tistemu, ki boljše plača, — z eno besedo, vsemu temu je krivo splošno razširjeno neupravičeno prekupčevanje in razni monopoli, vsled česar mora občinstvo, zlasti pa ubogi meščan silno trpeti in obubožati. Deželni uradniki, ki živijo le ob svojih bornih plačah, morajo vsako stvar z žvenketajočim denarjem drago preplačati in radi teh razmer izmed vseh najbitnejše občutijo to nerednost in draginjo, kateri bi se dalo ob dobri volji deželne gosposke prav lahko od pomoči na gornji način h pridu in koristi cele dežele.«

Izvedbo sklepa gledè popisa žita v Ljubljani so poverili Janezu Jak. Apfaltrerju, Matiji Pozarelu, Andreju Hrenu in ljubljanskemu mestnemu sodniku Gregorju Kunstlu.

Kakor nam sporoča Valvazor, so ti komisarji pregledali hiše celokupnega plemstva kakor tudi vse meščanske in proste (patidenk) hiše, odprli so vse žitnice in shrambe, dà, celò kleti. Enako kot med sedanjo vojno so namreč tudi takrat šteli vino med neobhodno potrebna živila.

Popisovanje zalog v mestu in predmestjih je izkazalo sledeče količine živil:

pšenice . . .	1469 1/2	stara ¹	ovsa	377	starov
rži	726 1/2	stara	laškega (italijanskega		
sojnice . . .	215	starov	in vipavskega) vina	784	tovorov ²
mešanice . .	323 1/2	stara	dolenjca		
prosa	715	starov	(cvička) .	416 1/2	tovora
ječmenja . .	84	starov	medice . . .	4	tovore.
ajde	3608	starov			

Uspeh tega popisovanja je bil razmeroma jako klavrn. Pomisliti namreč moramo, da stojimo šele v začetku decembra, in da bo moralo ljubljansko

¹ 1 star = 4 mernike.

² Tovor je obsegal nekako 75 bokalov.

prebivalstvo s temi zalogami izhajati do prihodnje žetve in mlačve, torej dobrih 8 mesecev.

Tudi če prištejemo 1508 mernikov ovsa h krušnemu žitu, je prišlo na osebo komaj 1 kg moke na teden, in to za kuho in kruh. Morda bi se nam ta količina še ne zdela tako majhna, a moramo vzeti v ozir, da pri takrat zelo slabo razviti živinoreji meščan ni mogel pričakovati, da si izpadek na moki nadomesti z mesom. In spodaj bomo čuli, da je tudi živina šla v množicah izven dežele.

Glavnega pribežališča lačnih, krompirja, pa še niso poznali tedaj po naših krajih. Te koristne rastline peruanskih planot takrat in še dolgo potem pri nas niso gojili. Še v času lakote v dobi tik pred veliko francosko revolucijo so imeli ljudje do tega koristnega sadeža vse polno predsodkov. Francoski kralj je ukazal, da je moral priti krompir tudi ob najslovesnejših posrednikih na njegovo mizo, da bi tako s svojim vzgledom privabil ostale k posnemanju.

Tudi pri nas so oblasti te dobe takozvanega prosvetljenega absolutizma skušale navajati prebivalstvo k intenzivnejši saditvi krompirja.

Ko je bila l. 1786. v notranjeavstrijskih deželah slaba žitna letina, tako da ljudje niti s čim niso imeli posejati svojega polja in je tudi zanaprej slabo kazalo, tedaj je administrator državnih posestev Jožef Hammer potom posebnih okrožnic med drugim opozarjal, da bi se dala grozeča lakota časovno zavleči, ako ne že popolnoma preprečiti, če bi hoteli kmetje spoznati koristnost pridelovanja krompirja: »Naravnost neverjetno je, kako malo je pripravljen poljedelec upoštevati koristnost tega sadeža, ki bi ga mogel v slučaju, da vsi ostali pridelki odpovedo, rešiti trpke lakote in njenih uničujočih posledic. Naloga uradništva je, iztrebiti poljedelcu predsodke in ga z vzgledom poučevati.«

Da se je tudi pri Slovencih vpeljalo pridelovanje krompirja po prizadevanju gosposke, zlasti po zgledu nemških državnih dominijev in plemiških veleposestev, je razen zgornjega uradnega priporočila razvidno tudi iz imena novovpeljane rastline. Prevzeli smo namreč enostavno nemško ime Grundbirn in to besedo po svoje prikrojili v krompir (grunbir).

Za časa francoskih vojsk je bil krompirjev sadež pri nas že tako udomačen in splošno razširjen, da je v odvrnitev lakote mogla izdati deželna oblast spomladi leta 1806. poseben »Nauk is krompira kruh pezhi«. To natančno navodilo pravi h koncu, da dobimo iz doma pripravljene

krompirjeve moke »dobri beli kruh, katiri je od navadniga shitniga kruha samo v' duhu po krompiru razlozhen, pa sarés bolshi, ku vsaki jezhenák, ovsenak, ali turshizhenák.«

Pred tremi stoletji pa si torej naši Ljubljancje niso mogli tešiti svojih lačnih želodcev s krompirjem, ki ga naš kmet še ni poznal.

Naš seznam popisanih žitnih zalog je tudi iz narodno-gospodarskega stališča zanimiv. Dokazuje nam namreč, da tistikrat pri nas niso sejali toliko pšenice ko danes. Njeno mesto je zavzemala ajda, katere so imeli Ljubljancje malodane trikrat več ko pšenice. To nam potrjujejo tudi obili urbarialni zapiski in pa nekoč pri nas jako razvita čebeloreja.

Čebele namreč oskrbujejo pri dvospolnih ajdnih cvetih medsebojno oprasenje, ki je tu potom vetra onemogočeno, izključeno pa tudi samolastno oprasenje. Oprasenje cvetne brazde s cvetnim prahom je namreč za razvoj semena oziroma plodov neobhodno potrebno, ker se na ta način izvrši oploditev semenskih popkov. Izkušnja tudi uči, da so semena, ki so dozorela potom oprasnja žuželk, predvsem torej čebel, navadno krepkejša in rodovitnejša.

Pri intenzivnem gojenju ajde v prošlih časih nam je torej razumljiva tudi živahna čebeloreja naših prednikov. — Sejali pa so pri takratni neracionalni izrabi zemlje ajdo največ po prahi, prašno ajdo. Na ta način so si setev lahko tako uredili, da jim morebitna prezgodnja jesenska slana ni mogla uničiti vsega pridelka.

Zelo dobro so se Ljubljancje založili s prosom. Število 2860 mernikov nam dovolj jasno pričča, da stari Ljubljančci — vsaj v sili — tudi kaše niso zametovali.

Vizitacijski komisarji so svoj posel nenavadno hitro opravili. Kajti že v seji z dne 9. decembra 1622 so predložili svoje poročilo zbranim gospodom in odbornikom.

Z ozirom na to, da je bila zima takorekoč šele pred durmi, da zaloge na noben način niso mogle zadostovati do prihodnje žetve, in ker je bila draginja že tedaj tako velika, so tarnali mestni zastopniki toliko časa, da so v isti seji po dolgem prerekanju končno sklenili raztegniti revizijo živil na celo deželo.

V vsakem okrožju naj bi vodil popis po en član stanov v zvezi z enim meščanom. Ta posel je glasom gornjega sklepa opravljal: na Gorenjskem Hans Daniel baron Wagen in kranjski meščan Feliks Aidmann; v ljubljanskem okrožju Erazem Andrej Schwab ter Krištof Otto iz Ljubljane; na Dolenjskem Hans Jakob Apfaltrer in kot

meščan Fortunat Juket; na Krasu in Pivki (na Notranjskem) pa so poverili popis Francu Juriju pl. Oberburgu in Martinu Burjaku.

Posledica tega popisa žita in drugih živil po celi deželi bi morala biti, da bi plemiški in duhovski veleposestniki v prihodnje ne mogli več prosto in svojevolljno razpolagati s svojimi, gotovoda bogatimi žitnimi zalogami. Pomisleki napram tako radikalnim odredbam so se zatorej jeli polagoma zgoščevati in naraščati v odločen odpor, ki je dobil izraza v prihodnji seji dne 12. decembra 1622. Takrat so v odsotnosti deželnega oskrbnika in vicedoma sklenili stanovski odborniki Wagen, Rauber, uradni predsednik in ljubljanski stolni prošt, da naj v prejšnji seji sklenjena vizitacijska komisija ustavi do nadaljnjih ukrepov svoje delovanje. Zdi se mi, da je gornji sklep radi popisa živil na deželi ostal za vedno samo na papirju.

Ubogim Ljubljancjom so se polagoma le odprle oči. Spoznali so, da stanovskim veleposestnikom ni mar beda meščanov, ampak da iščejo le svoje koristi, resne pomoči pa od plemstva ni bilo pričakovati. Skrbni mestni očetje pa se po teh prvih neuspehih niso dali oplasiti. Iskali so novih potov in sredstev, da pridejo do zaželjenega cilja. Njihovi vztrajni vnemi za telesni blagor svojih so-meščanov tudi pot na cesarski dvor ni bila predolga. Tam so predložili svoje prošnje in pritožbe ter prejeli zagotovilo, da bodo njih želje in težnje upoštevali.

Priložnost za tako intervencijo v prid stradaljočem meščanstvu od strani vlade je bila dana. Kralj Ferdinand je namreč sklical iz Regensburga dne 3. januarja 1623 kranjski deželni zbor k zborovanju na dan 23. januarja istega leta. Za svoje deželnozbornske komisarje je pooblastil in imenoval škofa Tomaža Hrena in vicedoma Oktavija Panizola, katerih naloga je bila, predložiti v razpravo deželnoknežje propozicije in iste po potrebi natančneje razložiti in utemeljiti.

Med številnimi točkami teh deželnozbornskih propozicij, ki tičejo najrazličnejših deželnih zadev, od deželne brambe pa do mejnih obrambnih naprav proti Turkom in sličnih stvari, najdemo tudi toplo priporočano skrbipolno prošnjo ljubljanskega mesta radi aprovizacije.

Vladar pravi v svojem dopisu na stanovski zbor glede te zadeve, da bi on rad kot oče domovine rešil ljudstvo pogina v trdem času lakote: »Ko se je naznanilo, da vlada na deželi in zlasti v mestu Ljubljani veliko pomanjkanje ljubega kruha, mesa in vseh mogočih živil, se je Nj. Veli-

čanstvo skrbno zavzelo ter ukrenilo vse potrebno, da se vsi ti žalostni nedostatki odpravijo. Ker so navedli predvsem dva vzroka hude draginje, katerih eden obstoji v tem, da so se že preje izdala izvozna dovolila za gotovo količino žita in živine, ki so jo vsled tega mogli neovirano spraviti čez mejo v tuje dežele, je Nj. Veličanstvo glede na to okolnost potom odprtih povelj in patentov takoj odredilo, da so vsi potni listi neveljavni, dokler se razmere ne izboljšajo, in je pri tem tudi, kolikor je bilo mogoče, ostalo.»

Kot prvi vzrok draginje in pomanjkanja živil so torej smatrali na dvoru to, da so razni prekupci prelahko dobili dovoljenje za izvoz žita in živine. Odkrili pa so še drugi vzrok nastale velike stiske. Med ljudstvom so se namreč začele širiti govorice, da bodo dosedaj veljavni denar vzeli iz prometa ali ga sploh prepovedali, in da bodo mesto tega kovali potem manjvreden denar.

Gospoke, ki so imele v prejšnjih stoletjih pravico kovati denar, so si namreč često pomagale iz večnih denarnih stisk s tem, da so poslabšale materialno vrednost denarja. Prepričani so bili, da je tako početje dobra in dovoljena kupčija. Raditega je bil v prejšnjih časih denar marsikakega kova na slabem glasu, nasprotno pa je vsakdo rad sprejemal denar gotovih »dobrih tvrdk«, tako n. pr. takozvane florentince = fiorini (goldinarje). Iz za dobe merkantilizma so prišli razen zmanjšanja dragocene kovine v novcu na površje še takoimenovani »Bankozettel«, naš papirnati denar. Razlika v finančnih operacijah prejšnjih dob in sedanjosti je ostala v bistvu vedno razmeroma majhna.

Kmet in posestnik sta pridržavala svoje žito in druge zaloge živil, ker sta imela rajši v rokah gotovo blago, ko pa negotov denar. Kajti izguba bi bila neizogibna, če bi bilo treba izmenjati stari denar z novim poslabšanim. Zato kmet svojih pridelkov ni več postavljaj na trg.

Da bi kmete pripravili do tega, da bi s svojim blagom zopet prihajali na trg, in da bi preprečili zaenkrat neopravičeno bojazen, je cesarska pisarna že 15. novembra 1622 razglasila neresničnost vesti, ko da bi vlada nameravala krožeči denar v njegovi notranji vrednosti zmanjšati, vzeti iz prometa in ga kot plačilno sredstvo prepovedati. Ta patent odločno zanika upravičenost strahu zbežanega prebivalstva ter zatrjuje ravno nasprotno.

S tem, da je prepovedala in preklicala vsa izvozna dovoljenja za žito in živino,¹ kakor tudi z

¹ Oboje so doslej izvažali v veliki meri zlasti na benečansko ozemlje.

zatr dilom, da ne bo denar poslabšan, je menila vlada, da je spravila s sveta dva glavna vzroka vladajoče draginje. Blago je ostalo doma v deželi in nikomur ni bilo treba biti v skrbeh, da bi radi denarja zadrževal v skrinjah in shrambah živila, če jih je imel odveč za domačo potrebo. Ako bi pa kljub temu stiska še naprej obstojala, je bilo treba drugod in globlje iskati vzrokov.

Oglejmo si nekoliko поблиže nekaj nevarnih pojavov, ki jih omenja dvorna pisarna. Kakor že na različnih krajih tega doneska k naši domači zgodovini, nas bo tudi to mesto spominjalo na podobne slučaje iz naše sedanje polpreteklosti.

Deželno knežja propozicija iz l. 1623 razlaga preteče neprilike tako-le: Čeravno je izvoz žita v Italijo z ustavitvijo izvoznic preprečen, je vendar ostala trgovina z žitom na Ogrsko in v Avstrijo kljub temu še nadalje neovirana, kar pomenja vse-kakor za Kranjsko precejšen primanjkljaj na živilih.

Radi Ogrske se zdi vladi tak neomejen uvoz še tembolj pomisleka vreden, ker Ogrska kljub dosedanjemu običaju nele ničesar več v Avstrijo ne uvažja, marveč še celo žito in druga živila iz teh dežel izvažja. Ker pa Ogrska sama toliko ne porabi, preskrbuje na stroške prehrane skupne domovine z živili dednega sovražnika krščanstva, Turčijo.

Lepo je sicer, pravi dalje ta vladni ekspozé, da izkazuje ena dežela drugi dobro sosesčino in se medsebojno podpirajo v slučaju potrebe, kar veljaj tudi napram ogrskemu kraljestvu, ki je v drugih razmerah priskočilo na pomoč z živili različnim avstrijskim deželam. Če bi se pa vendar moralo to zgoditi na škodo ožje domovine in bi na Kranjskem še nadalje trajalo pomanjkanje žita, potem naj stanovni sklepajo i o tem, bi li ne kazalo, da se ustavi tudi izvoz na Ogrsko in Dolnje Avstrijsko.

Toda ne samo podložnik, marveč tudi graščinski veleposestniki niso hoteli prodajati svojih pridelkov. Zato tudi Ljubljancan je niso mogli nič prida doseči pri članih deželnih stanov, ki so bili sami imejtelji obširnih latifundij. Že zgoraj sem imel priliko opozoriti na to, da so bili stanovni tako dolgo za popis žitnih zalog, dokler je šlo za kon-skripcijo po mestih; ko bi se pa moralo isto izvršiti tudi na deželi in po njihovih gradovih, takrat so pa takoj ustavili delovanje zadevnih komisij!

Pa še več! Plemstvo je zabranjevalo celo svojim podložnim kmetom, da bi prinašali žito, vino ter druga živila prosto na trg; morali so marveč poprej vse svojim gospodarjem poceni po-

nuditi v nakup. Šele ako ti niso marali ničesar kupiti, so smeli kmetje svoje pridelke neovirano prodajati.

V takih razmerah potem ni čudno, ako čujemo pritožbe, da si »ubožec kljub vsem božjim postavam celo za gotov denar ni mogel v svoji stiski kupiti hrane in ljubega kruha«. Ferdinand II. roti in opominja zatorej vse svetne in duhovske člane stanovskega zbora, ki imajo dovolj žita, živine ter drugih živil, da pomagajo bedo trpečemu prebivalstvu domače dežele, predvsem pa naj zadostno oskrbijo ljubljansko mesto, od katerega uživajo sami kot tudi njih rodbine dokajšnje dobrote. Iz krščanskega usmiljenja naj proti primernemu plačilu radevolje odstopijo toliko, da bodo mogli peki in mesarji preskrbeti mesto saj z najpotrebnejšim.

V slučaju pa, da bi ta opomin nič ne zalegel, je bil kralj Ferdinand odločen, poseči po radikalnejših sredstvih. Za vzor bi mu bila neka naredba nadvojvode Karla od dne 2. decembra 1570.

Nadvojvoda Karel je bil namreč pri takratni draginji odredil, da je strogo prepovedan vsak izvoz žita iz Kranjske bodisi na Štajersko ali Koroško, bodisi na Goriško ali v Italijo. Že 5. avgusta 1570 je bila izdana taka splošna izvozna prepoved za inozemstvo, sedaj so jo le še potrdili; takrat je bila posebej prepovedana tudi še vsaka kupčija s konji.

V tistih letih ni smel nihče trgovati z žitom. Vsakdo je smel le to in toliko kupiti, kar je rabil za lastno potrebo. Vsakršno prekupčevanje je bilo strogo prepovedano; vendar je ta patent določal, da to ni nikaka neopravičena kmečka trgovina, ako ubogi, dedno na graščinskem posestvu naseljeni podložnik kupi v mestu ali pri graščinski gosposki eden ali dva tovara žita in ga v drugem mestu proda, kajti to da je že od nekdaj bilo dovoljeno.

Nastavili so posebne skrivne paznike, katerih naloga je bila izslediti in naznaniti take prekupčevalce, verižnike in tihotapce. Kogar so zasacili, so mu za kazen zaplenili žito, voz in uprečo. Tihotapci so morali plačati ekvivalent žita, ki so ga pretihotapili; ako pa svojega posla kljub temu niso hoteli opustiti, so jih kaznovali z občutnimi denarnimi in zapornimi kaznimi.

Posestnikom žita je ta patent nadvojvode Karla dalje naročal, da morajo svoje žito potrebnim tudi dejansko ponuditi v nakup, ne pa čakati še višjih cen. To se je sicer vsaj deloma dalo izpeljati, ker je bila vsaka trgovina žita izven dežele prepovedana. Gostilničarji so morali pri na-

kupu predložiti potrdilo svoje zemljiške gosposke, če in koliko žita potrebujejo v svojem obratu.

Pri ureditvi glede porabe kruha in moke za Štajersko (generale z dne 30. septembra 1570) pa so šli še korak dalje. Vsakdo se je mogel in smel preskrbeti z žitom v toliki meri, kolikor je dejansko nujno potreboval v svojem gospodarstvu. To količino pa je mogel kupiti le na podlagi pismene izjave pristojne gruntne oblasti, kjer je bilo natančno zabeleženo, koliko potrebuje žita. Po prejemu je bila ta izkaznica ob vsako veljavo in so jo morali uničiti.

Te nakaznice, oziroma potrdila zemljiških oblasti so bile torej že pred več ko tristo leti predhodnik naših krušnih in močnih izkaznic, in sicer skoro popolnoma v isti obliki in enakem obsegu kakor jih imamo v današnjih dneh.

Ob času pomanjkanja leta 1570. so dalje morali tudi vse žito, ki so ga pripeljali na trg, a ga niso mogli prodati, spraviti v javne žitne shrambe. V Ljubljani je stala ta žitnica v bližini Tranče. Tistikrat je bilo to poslopje komaj dobro dograjeno; kajti mestni očetje so šele l. 1552. sklenili, da se zida žitnica, kjer bodo imeli tudi peki svoje prodajalne lope in shrambe, da se jim ni bilo treba drenjati pod nizkim in tesnim obokom kaznilnice in zapora pod Trančo, ki se je razpenjala nad sedanjo ulico istega imena. Pod tem obokanim prehodom iz Starega in Mestnega trga v novi del mesta (Novi = Turjaški trg, Gosposka ulica, Križanke, Breg) so namreč imeli dotlej postavljene svoje lope peki in sadjarji in ovirali že itak ozko pasažo. Ob ograji mostu pa so nastanili čevljarji svoje prodajalne, okoliščina, ki je dala mostu še do danes veljavno ime.¹

Zanimiva je tudi pripomba, s katero je začel protireformacije v notranjeavstrijskih deželah, nadvojvoda Karel, ta žitni red za Kranjsko iz l. 1570. izročil javnosti. Tu namreč pravi: »Ker se dozdeva, da je prišlo pomanjkanje žita vsled posebnega dopuščenja vsemogočnega Boga za kaznen premnogih grehov, zato prosimo vse župnike in dušne pastirje, da s prižnic opominjajo in svarijo, da ljudstvo preneha s svojim grešnim življenjem in ga resno napeljujejo k molitvi.«

Natančne in stroge so bile torej odredbe proti lakoti l. 1570. In če je cesar Ferdinand II. izjavil

¹ Popreje so imeli na tem mostu mesarji svoje stojnice in shrambe. Ker se je iz njih poleti širil neznosen smrad, kar je zlasti neugodno vplivalo na številne nemške in laške obiskovalce mesta, ki so prihajali skozi Vicedomska vrata na sedanjem Dvorskem trgu, so sklenili mestni očetje na podbudo cesarja Maksa I., odkazati mesarjem drug prostor.

zbranim stanovom, da je odločen seči tudi po ostrejših sredstvih, ako bi ne hoteli svojega odvišnega žita prepustiti javni blagajni, mu je bila gotovo pred očmi podobna ureditev nevzdržnih razmer.

Kajti ravno in v prvi vrsti so bili gospodje iz veleposestniških stanovskih krogov sokrivi velike draginje v letih 1622 in 1623 s tem, da so prepovedali svojim podložnim kmetom, da niso smeli svoje živine, žita in ostalih živil in pridelkov prodajati v mestih na prostih tedenskih semanjih dneh. Zemljiški gospodje so vse to pokupili od svojih podložnikov, tako da so oni živila v svojih rokah takorekoč monopolizirali.

Omenjena deželnozborska propozicija sicer ne odreja gosposkam nakupovati v taki izmeri, kolikor zahtevajo od podložnikov za svojo zasebno porabo. Da izrabljajo to pravico prednakupa za draženje, za prekupčevanje in v osebno korist, to pa je proti božji volji in protivno vsaki ljubezni do bližnjega; taka kupčija je bila vedno splošno ter celo navadnemu človeku prepovedana. Tembolj onečašča taka obrt gospode stanove, ki so vendar visokega pokolenja, plemiškega in viteškega stanu. Za tako trgovino so glasom številnih privilegijev upravičena samo mesta, stanovskim deželanom pa ni bilo tako prekupovanje nikdar dovoljeno, marveč celo izrečno prepovedano (n. pr. vsled deželnoknežjih odredb iz leta 1565., 1566., 1574., 1595., 1612., 1616.).

Cesar trka še dalje na čast in samozavest ko pravi, da bi se gosposke te dozdevne in izsiljene pravice v časih stiske tem manj smele posluževati, ker ni to niti plemenito niti kavalijsko. Razentega trpi tudi kmet, ki mora oddati svojim zemljiškim gosposkam vse mnogo ceneje, kakor bi lahko prodal v mestu. Posledica tega je dalje, da so trgi slabo obiskani, meščan ne zasluži ničesar in mesta trpijo pomanjkanje.

Končno prepoveduje Ferdinand II. grajščakom še enkrat, da se ne smejo posluževati v škodo kmeta in proti stari navadi takega prekupčevanja. Gospodje in deželani duhovskega in svetnega stanu naj se zadovoljijo s pridelki lastnih posestev, pristav in donosom svojega domačega gospodarstva. Kmetu pa se ne sme kratiti pravica, da more prinašati svoje pridelke prosto na trg. Da se v prihodnje ne bo mogla vgnezditi taka razvada, zato naj deželni zbor pretresa tudi vprašanje, kaka kazen naj zadene tiste grajščake, ki bi se še utegnili pečati s takim škodljivim, sebičnim in prepovedanim prekupčevanjem.

Tako se je medtem proti koncu meseca januarja 1623 sestal deželni zbor v Ljubljani, da bi

razpravljajal o vladnih predlogah. Z zadovoljstvom je vzel zbor na znanje vest, da ostane dosedanja denar še naprej v veljavi. Enako tudi sporočilo, da odobrava cesar prepoved izvoza živil v tujino; želeli so le, da bi se ta zapora s cesarjevim dovoljenjem raztegnila tudi na Ogrsko in Nižje Avstrijsko. Dalje so tudi zahtevali, da se trgovcu Jakobu Pozzi-ju kljub njegovemu izvoznemu dovoljenju (Paßbrief) zabrani, izvoziti 350 q prediva v Benetke.

Obeh teh dveh želj pa ni bila vlada voljna izpolniti stanovom. Prve morda radi tega ne, ker so stanovi sami priznali, da je bil izvoz na Ogrsko in Nižje Avstrijsko vsled vladajočih razmer le še prav malenkosten. Dovoljenje za izvoz prediva pa so Benečani izposlovali diplomatičnim potom naravnost na cesarskem dvoru. Tam se niso prav nič pomišljali, da bi jim ne ugodili, ker na Kranjskem ni primanjkovalo lanu (prediva) in ker so na dvoru želeli, da živijo z Benetkami v dobrih odnošajih.

Kar tiče ostalih vzrokov draginje, ki jih navaja vlada v svoji predlogi na deželni zbor, so stanovi priznali, da je sicer res, da zadržujejo nekateri veleposestniki svoje žito, to pa zato, ker hočejo meščani kupovati žito kakor se jim zdi in po nizki ceni. Če v trgih in mestih kaj nakupujejo, morajo grajščaki vsako stvar pet do šestkrat dražje plačati ko poprej, najsi že naročijo kako delo pri rokodelcu, najsi gredo v gostilno ali kam drugam. Zato so prisiljeni, da tudi sami nastavijo tem višje cene svojemu žitu, vinu itd. in da držijo svoje blago raje nazaj, kakor da bi pri tem škodo trpeli.

Deželni zbor je bil glede teh stvari mnenja, da bi se dalo tem neprilikam odpomoči na ta način, da se slično kot po drugih deželah izda poseben maksimalni cenik (Polizei- oder Taxordnung). Radi prekupčevanja pa so izrazili stanovi prepričanje, da se v njihovi sredi pač ne bo nihče tako daleč spozabil, da bi se pečal s tako prepovedano in stanu neprimerno obrtjo. Ako bi se pa le dogodil kak posamezen podoben slučaj, potem naj dotičnike zadene ista kazen kot vse druge navadne ljudi (neplemiče).

Z gesto užaljenega viteštva so se skušali stanovi oprati naprtenega jim očitka nespodobne lakomnosti in podtakniti odgovornost za pomanjkanje živil ubogemu meščanstvu.

Deželnozborska komisarja (Panizol in škof Hren) sta v svojem tozadevnem poročilu na dvor 23. marca 1623 popolnoma pravilno ugotovila, da je sicer res, da se marsikateri meščan bavi s ta-

kim prekupčevanjem. Toda ne gre, da bi merili vse z istim merilom. Kajti meščan živi vendar samo od svoje trgovine, plemič pa od svojih rent, prvi je upravičen trgovati in zato ni kaznjiv, medtem ko je treba plemstvu dosti bolj zameriti, da se vtika v meščansko obrt. Sicer pa, trdita komisarja dalje, so stanovi sklenili izpeljati popis žita tudi na deželi podobno kot v Ljubljani; s pomočjo te komisije bi mogli z lahkoto priti na sled tudi prekupčevanju.

V svoji seji z dne 19. junija 1623 se je pečal deželni zbor zopet z uvedbo maksimalnega tarifa za živila, katero zadevo so že preje sprožili. Ta cenovnik bi naj bil za vse enak, za revne in bogate, obenem pa tudi pravičen tako za producenta kot tudi za konsumenta. Ker pa se zadeva ni dala urediti brez sodelovanja in posvetovanja z zastopniki trgov in mest, jo v oni seji niso mogli obravnavati.

Najbrže je vse skupaj zopet zaspalo, ker je moral cesar Ferdinand II. v svojem dopisu z dne 18. avgusta 1623 stanove iznova opozoriti, da mu je mnogo ležeče na tem, da se vprašanje preskrbe s potrebnimi živili kolikor moč hitro in ugodno reši; stanovi se naj zatorej resno pečajo s to perečo zadevo in jo čimpreje zaključijo.

Maksimalni tarif je prišel v deželnem zboru prihodnjega leta zopet na razgovor. Stanovi so se topot pritoževali proti vladni zapori pretečenega leta, češ da si vsled izvoznih prepovedi na Koroškem, Štajerskem in Hrvaškem skušajo mesta Trst in Reka ter goriški okraji pridobiti vsa živila izključno le iz Kranjskega.

Tožili so, »da je uboga kranjska dežela vseh zalog človeških potrebščin do kosti izmozgana in tako izropana, da je vsled tega moralo nastati tolikšno pomanjkanje in taka neznosna draginja vseh stvari, kot se to ni dogodilo niti v najhujših časih turških ali beneških vojsk, ko ni bilo niti za polovico, kaj šele tako nekrščansko čezmerno hudo.«

Da je lakota ravno na Kranjskem pritiskala kakor nikjer drugod po sosednjih deželah, nam bo jasno, ako pomislimo, da so vse druge kronovine pravočasno zaprle svoje meje in so tudi ob slabih letini pridelale saj toliko, kolikor so potrebovale za najbornejšo prehrano. Že po naravi manj rodovitna Kranjska pa je morala skrbeti razen svojega sedanjega ožjega obsega tudi še za absolutno neproduktivne pokrajine istrskega in goriškega Krasa. Kajti Istra (kolikor je ni bilo ob zahodni obali polotoka benečanske) ter vsa Komenska visoka planota z Devinom vred je bila notri do pred sto leti pridružena kot posebno gospostvo

Kranjski vojvodini, ki je torej morala vse te pokrajine preskrbovati z živežem kakor tudi obe pomorski luki Trst in Reko, ker bi sicer ti kraji padli kot lahek plen v kremplje grabežljivega leva sv. Marka. Sosednje dežele bi morale Kranjski v teh okoliščinah priskočiti na pomoč, ne pa da so jo še izmozgavale in jo potem v sili zapustile kot izžeto citrono. Na ta način se draginja in lakota ni dala omiliti; tudi so izdali odredbe ali le polovičarsko ali pa potem, ko je bilo najmanj že napol prepozno.

Zgorej smo čuli o zatrjevanju vlade, da ne namerava glede denarja ničesar spremeniti. Ali to so bile le besede in pesek v oči! Iz deželnozbornskih obravnav namreč posnamemo, da je leta 1624 izdala vlada nov denarni red in vpeljala novo veljavo. Stanovi so smatrali to za glavni vzrok, da se zlo ni poglelo. Kmet je bil pod vplivom prejšnjega stanja navajen držati svoje blago zelo visoko. Razentega je postal tudi skrajno nezaupljiv vsled pogostih denarnih sprememb in vsled škode, ki jo je moral pri tem vedno utrpeti. Zato svojega blaga ni vozil na trg, marveč je zamenjaval le blago za blago, da se je na ta način izognil morebitni novi zgubi na kurzu.

Z določitvijo maksimalnih cen se je bavil stanovski odbor še enkrat in je k tej seji (27. avgusta 1624) povabil tudi deželnega vicedoma. Ta je predlagal, da se da mestnim sodnikom pravica kaznovati tiste kmete, ki bi svoje blago predrago prodajali. Sklenili so potem o tej zadevi še nadalje na posebnem sestanku razpravljati. Zdi se mi pa, da se je tudi sedaj le govorilo, storilo pa nič, čeravno je n. pr. škof Hren že v seji glavnega odbora dne 19. junija 1623 predlagal, da bi se radi maksimalnega tarifa domenili s pooblaščenci ljubljanskega mesta.

V ravnoisti seji so rešili tudi prošnjo deželnih uradnikov, da jim vočigled velikanski draginji zvišajo njihove plače. Ugodili so topot le uradnikom Kirchmaierju, Koppenzagerju in Jagru, katerim so plače za tekoče leto podvojili.

Ostali deželni »oficirji« (= uradniki) so vložili vnovič prošnjo za zvišanje; v seji dne 5. septembra 1623 so stanovski odborniki prošnji ugodili in za tisto leto podvojili plače celokupnemu uradništvu.

Trdo in nemilo je prijemala usoda naše prednike pred tristo leti. Pomagali so si kot so vedeli in znali. Kakor v stiskah dobe, ki smo jo sami preživljali, so tudi tistikrat merile razne oblastvene odredbe mimo cilja; prišle so ali prepozno, ali pa so se izvajale le polovičarsko. Vendar nam

pa obsežna konskripcija živil, zapora, javne žitnice, maksimalni tarif ter izkaznice o porabi moke in kruha dovolj zgovorno pričajo, da so se oblasti tudi v oni dobi čutile če ne poklicane, pa vsaj primorane, skrbeti za materialne potrebščine najširših slojev prebivalstva.

Pri takratnih nezadostnih in slabih prometnih sredstvih je bila pravočasna skrb še nujnejša kot pri naših zvezah z železnico in brzoparniki, ko se izmenjava blaga v slučaju potrebe more vršiti tako naglo, da je vsaka težja katastrofa malodane izključena. Videli smo tudi, da se je takrat slično kot danes vsled malovrednega denarja, oziroma iz skrbi za dober denar, vršilo trgovanje večinoma le potom zamenjave blaga za blago.

Opozorim naj končno še na dejstvo, da je bilo celo primorje od Reke pa do Devina z vsem ožjim zaledjem preko Istre do Goriške ne-le politično, marveč prav posebno tudi še v narodno-gospodarskem oziru spojeno z ostalimi slovenskimi pokrajinami, katere so predpogoj ne samo procvita,

temveč gospodarskega obstoja sploh tega dela jadranskega obrežja.

Da je bila čaša bridkosti izpraznjena popolnoma do dna, so se pojavile še razne elementarne nesreče, ki so težko zadele našo deželo, predvsem pa mesto Ljubljano, ki je že itak največ trpela.

Že zgoraj smo čuli o močnih potresnih sunkih, ki so takorekoč oznanjali bližajočo nesrečo. Leta 1623. je pogorelo predmestje pred špitalskimi vrati. Naslednjega leta je razsajala po mnogih krajih na deželi kuga. V mestih lakota, na deželi pa kuga! Nič boljše ni bilo l. 1625. na Gorenjskem in Dolenjskem. Valvazor pravi, da so bili tedaj hudi potresi in da so zatem ljudje po Dolenjskem močno umirali.

Vsem tem nesrečam in vsej bedi so se pridružila še mokra leta, slaba letina in nova draginja (1627, 1629). Ako še pristavimo, da so takrat bili mnogi deli Ljubljane žrtev požarov, potem se pač ne moremo čuditi jadrnim klicom obupanega meščanstva po pomoči.

Pozabljen biser slovenskega slovstva.

Priobčil Blazij Grča.

Leta 1869. sem brskal po policah knjižnice osrednjega semenišča v Gorici. Prišel sem do police rokopisov. Pozornost mi vzbudi ličnoviezana knjiga. Odprem in berem: *Novum Dictionarium, Seu Lexicon Universale. — Wörterbuch. — Nove bessedne Buque, ali vsehspluh vsehzhihernih, vsehkupgmain bessedy Buque.*

Pod naslov je zapisal takratni profesor in knjižničar, poznejši rektor monsignor Štefan Kocijančič, da mu je ta rokopis prinesel dne 28. septembra 1865 g. Kacin iz Otaleža, ki je bil takrat bogoslovec v Gorici, in ga je daroval bogoslovski knjižnici in da je on (monsignor) to knjigo dal vezati. Zraven naslova je na prvi strani še to-le besedilo:

Letu vse bodi popissanu pres vse prevsetnosti k' zhasti inu k' hvali samimu vsigamogozhimu, vezhnimu, inu dobrotlivemu Gospúd Bogú, sakaj lyh tajsti Sami Gospúd Búh, kateri je dál tó gnado, de sem jest niému k' zhasti letú déllu sazhèl, taisti bó tudi meni dal tó niegovo dobrutlivo gnado, de bóm jest letú vse dokonzhal.

S' tega Reda Eremitarskiğa Svetiğa Avgustina.

Kdo je bil tisti eremitar iz reda sv. Avgustina, ni nikjer povedano. Pisatelj tudi pravi, da je sprejel slovenske besede, kakor jih govoré v Ljubljani in okolici. Smelo bi se torej misliti, da je od tam doma. Zdi se pa, da je s tem Ljubljani naredil le nezaslužen poklon, zakaj mnogo besed ga izdaja za Goričana. Navajam le nekatere: kontentati se, shpaliera, dështer, kambe, arjov, danar, umetalen. Tudi ne rabi ljubljanskega č = zh, ampak šč, n. pr. on piše zheszhena, prebivaliszhe. Slišal sem tudi domnevo, da je bil doma na Krnu, in njegovo ime je Simen Gregorčič ml., vikarij v Avčah, imenoval Gaspar Gregorčič. Gospodje, katerim so ljubljanski arhivi odprti, bi morda mogli dognati resnico, ako pregledajo zapisnike eremitarjev iz leta 1703. do 1710.

Na drugem listu govori pisatelj o virih in namenu nove knjige. Besede pod črko A do E je prevzel »ex Calepino 7. linguarum«, druge je nabral marljivo in skrbno iz raznih knjig in jih preložil na slovenski jezik v porabo učencem in učnikom nemških in latinskih krščanskih šol in, kakor pravi na strani 237., tudi v pomoč pridigarjem. Tam piše: